

ABANA ADININ KÖKENİ

Candaroğulları ya da **Osmanlılar** bölgemizi sınırlarına kattıkça yerleşim yerlerinin adlarını belirlemek (yazıya geçirmek) gündeme geliyordu. Bu adların **Arapça** kaynaklardan alınması bu sonucu doğurdu. Arapçada "p" sesini simgeleyen tilcik (harf) yok. "P"ler de "b" ile yazılıyor. Bu nedenle **Apana**, Türkçeye **Abana** olarak aktarılmıştır.

Hayati Tahsin Yılmaz

Güncelleme 2018

1976'da **Stuttgart** (Almanya) yakınlarındaki Sindelfingen Mercedes Fabrikası'na araba almaya gitmiştim. Araba sergi salonlarından birinin duvarında kocaman bir dünya haritası vardı. Bu haritadaki gemi yolu, **İstanbul** (Byzantium) ile **Sinop** (Sinope) arasında yalnızca **Abonou Teikhos**'a uğruyordu. Çok duygulanmışım. O zaman Abonou Teikhos'un, **İnebolu**'nun **Ionopolis**'ten önceki adı olduğunu bilmiyordum.

Meydan Larousse (1969), "**Abana**'nın adı, Strabon'un 'bir liman şehri' olarak zikrettiği **Abonou Teikhos** ile ilgili görünürse de, Batı kaynakları bu sonuncuyu Abana'nın 23 km batısındaki **Ionopolis** (İnebolu) ile bir sayar" diyor. Biz bu sava katılıyoruz.

Gerçekte **Strabon** (Amasya, İÖ 64) **Abonou Teikhos**'u "**Abana**" olarak algılamaz. Strabon, **Kerempe** ile **Sinop** arasındaki yerleri şöyle sayar:

"**Karambis**'ten sonra **Kinolis**'e ve **Antikinolis**'e ve küçük bir kasaba olan **Abonouteikhos**'a ve **Armene**'ye gelinir"(*).

*) Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika), 3. basım, İstanbul 1997, s 17). Burada **Ginolu** (Kinolis) ve **Güllüsu** (Antikinolis) yanlış olarak **Kerempe** (Karambis) ile **İnebolu** (Abonouteikhos) arasında gösteriliyor. **Armene** Sinop'un **Akliman**'idir. Kimbilir Strabon'un Abonou Teikhos için "küçük bir kasaba" ("dizin" bölümünde de "küçük çapta bir donanma yeri") tanımlaması "**Abana**" olarak algılanmış ve bu yanlışlık sürmüştür. Örneğin **Talât Mümtaz Yaman**, "Kastamonu Tarihi" adlı yapıtında (İstanbul 1935), "**Romalılar** tarafından **Paflogonya**'da kesilen paralar"ı sayarken, "**Abana**'da **Abonitichos** adıyla ve Antonin ve Marc-Aurèle adlarına bakır paralar"ın basıldığını belirtir (s 68). Yanlışlık bugün de sürüyor.

Strabon'dan 22 yaş büyük olan **İzmitli Arrianus** (Arrianos, İÖ 86) da **Abonouteikhos**'u (İnebolu) "küçük bir kent" olarak betimler. **Arrianus**'un **Kerempe**'den **Sinop**'a dek saydığı önemli yerler:

"Oradan (**Karambis**-**Kerempe**) da **Zephyrion**'a (Doğanyurt) 60 stadia'dır. **Zephyrion**'dan küçük bir kent olan **Abonouteikhos**'a (İnebolu) ise 150 stadia bulunur. Liman, gemiler için güvenli değildir. Bununla birlikte eğer büyük bir fırtına yoksa, denizciler zahmetsizce demir atabilirler. Abonouteikhos'tan **Aiginetes**'e (Hacıveli) gene 150 stadia'lık mesafe vardır. Oradan **Kinolis** Emporionu'na (Ginolu) 60 stadia olup, Kinolis'te gemiler yılın yaz ayları boyunca demir atabilirler. Kinolis'ten gemiler için güvenli bir yer olan **Stephane**'ye (İstefan) 180 stadia, Stephane'den **Potomoi**'ya (**Tarakçı**) 150 stadia bulunur. Oradan **Lepte Burnu**'na (İnceburun) 120 stadia ve **Lepte Burnu**'ndan **Armene**'ye (Akliman) ise 60 stadia olup, orada bir liman vardır. Ayrıca Ksenophon, Armene'den eserinde bahseder. Oradan **Sinope**'a (Sinop) 40 stadia mesafe vardır(*)"

*) **Arrianus**'un **Karadeniz Seyahati**, İstanbul, 2005, s 29. **İzmitli Arrianus** (Lucius Flavius Arrianus) bu yapıtı **Roma**'da "konsül"ken, **Kapadokya**'ya vali atanmadan önce (İS 131), "**Pontus** sınırındaki **Roma** garnizonlarını denetleme görevi" sırasında yazdı.

"Abana" adını söyleneceye dayandıranlar da var.

Ayhan Hünalp (Bitlis, 1927):

“İnebolu-Sinop arasında **Karadeniz**'e boyun eğen bir kumsal vardır. ‘Yıllarca önce bir **Cenevizlinin Abana** isimli bir gemisi varmış. Azılı bir fırtınada, tekne bu sahillerde batınca, gemici yüzerek karaya çıkmış. O günden bu yana da burayı bırakıp başka yere gitmemiş. Çalıcırpıdan ev yapmış. Keçiydi, kadındı derken burada bir köy kurulmuş. Adamcağz da tutmuş, yelkenlisinin adını bu köye vermiş. Benim bildiğim bu kadar’ dedi kahveci. Sonra ocakçıya döndü, ‘şekerli bir!’ ismarladı. Bütün **Karadeniz**'in uğultusu, dalgaların köpüğü ve yeryüzünün en güzel kumsalları **Abana**'da toplanmış. **Abana** küçük bir köy olmaktan çıkmış. **Abana** artık dalgaların senfonisi olmuş. Burada rüzgar içinize dolduğu zaman, kafanızdaki ve gönlünüzdeki bütün huzursuzlukları, büyük şehirlerin günler boyu devam eden o tantanalı gürültüsünü de alıp götürüyor” (Tercüman Gazetesi, 26 Ağustos 1955).

Mihriban Özkan (Ebe, Bozkurt, 1927):

“Atasoyumuz **Keşeplioğulları Kırım**'dan gelmiş. Bir tanesi Kırım Hanı'nın prenslerindenmiş. **Ermeniler** bir baskınla bu prensin kızkardeşini kaçırıyor. Bunlar da sarayın basıldığını sanarak, aileleriyle beraber dört salla **Karadeniz**'e açılıyor ve **Abana**'da karaya çıkıyorlar. Buraya abanıyorlar. ‘Abandım’ diyorlar. Böylece ‘**Abana**’ adını da koyuyorlar” (AG, Ekim-Kasım 1999).

Bilge Umar (İzmir, 1936), "Türkiye'deki Tarihsel Adlar" adlı yapıtında (İstanbul 1993) "**Abana**" sözcüğünün İÖ 2000 yılının en yaygın dili olan **Luvi** (Luwi) dilinde "**su yurdu**" (susal, su ülkesi) anlamına geldiğini yazıyor(*).

*) **Özhan Öztürk** de "Karadeniz, Ansiklopedik Sözlük", Cilt 1'de (İstanbul 2005) "Anadolu'daki **Abana** köyleri ve **Gürcistan**'da bulunan **Abano** köyleri"ni karşılaştırıyor ve "**Abano**"nun Gürcüce **hamam, kaplıca**" anlamına geldiğini yazıyor (s 2).

Bilge Umar'ın bizce "**Abana**" değil, "**Apana**" sözcüğünün kökenini irdelemesi gerekirdi!

Kazıbilimci Prof Dr **Bilge Umar** (1936) "**Apana**"yı bulamamış ama, Amatör Araştırmacı **Salim Yılmaz** (1938) bulmuş! Salim Yılmaz **Apana**'ya, 1777 **Trabzon** doğumlu **Ermeni** Yazar **Per Minas Bijışkyan**'ın, 1817 ile 1819 arasında bir din görevlisi (viker) olarak tüm **Karadeniz** kıyılarını dolaşmasının ardından yazılan "**Pontus Tarihi**"nde rastlıyor. Ondan sonra da "**Apana**"dan söz eden binlerce kaynağa ulaşıyoruz.

Bilge Umar'ın yanlışı "**Apana**" ile sınırlı değil.

Umar, "**İlkçağ**'dan kalma 4-5 mimarlık yapıtı parçası ile **Geç Bizans** çağından bir kilise **vafiz teknesi**"ni ve "birkaçı yakın çevreden getirilmiş olmakla birlikte diğerleri, özellikle en **gösterişli İlkçağ buluntusu** olan **Korinthos** türü sütun başlığı"nın "bugünkü Abana'nın içinde, şimdiki çarşı ile **Abana Çayı** arasından" çıktığını varsayarak, "Abana Kasabası'nın tarihçesinin **İlkçağ**'a uzandığı"ni yazıyor (İlkçağ'da Kastamonu, İnebolu ve Abana, Taç Dergisi, 1986, Sayı 2, s 72). Birçok kaynakta "**Kastamonu**"nun en eski kenti" olarak **Abana** gösteriliyor.

Oysa bu buluntular **Abana**'nın içinden çıkmamıştır (bakınız Abana Belgeseli 2005, s 16-17). Ve de **Abana**'nın tarihçesi **İlkçağ**'a uzanmaz!

İlkçağ'a uzanan yer **Haciveli**'dir (Aeginetes).

İlgi alanımız olan **İnebolu**'dan **Ayancık**'a dek yerleşim yerlerinin "önem" ve "eskilik" sıralamasını tarih vermeden şöyle yapabiliriz (eskiden yeniye doğru):

1- **İnebolu, Haciveli, Ginolu, Güllüsu, Güzelkent** ve **İstefan**.

2- **Harmason** ve **Türkeli**.

3- **Abana** ve **Ayandon**,

4- **Evrenye** ve **İlişi**.

5- **Çatalzeytin** ve **Ayancık**.

Dönelim **Bijışkyan**'a:

Bijiskyan'ın bu yapıtına (Pontus Tarihi) erken ulaşmamız, başlangıçta kimi yanılığlara neden oldu. Bijiskyan, **Aponutikos**'u (İnebolu) "**Abana**" (Apana) olarak algılamış ve **Harmason**'a koymuş. **Ekinetes**'i (Eginetis-Hacıveli) de bugünkü Abana'nın yerine koymuş:

"**Apana** (Grekçe 'Aponi'), dokuz mil ötededir (Evrenye'ye göre). Eskiden burası **Aponutikos** adlı, orta çaplı bir şehirdi. Fakat şimdi ehemmiyetsiz bir yerdir. Arrianos'a nazaran, **Apana**'nın doğu tarafında akan **Ekinetis Çayı**, aynı adı taşıyan küçük şehri sulardı." Buraya bir "dipnot" düşülüp, **Tournefort**'tan şu alıntı yapılmış: "**Apana**'da bazı kışlaların, içinde çok sayıda amelenin **Osmanlı** donanması için urganlar yapmaya çalıştıklarını, **Karadeniz** sahillerinin tersane işlerine lüzumlu olan büyük miktarda kereste temin ettiğinden başka, hemen bütün köylerin halkının donanma inşaatı işleriyle meşgul olduğunu söyler(*)" (Per Minas Bijiskyan, Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası, İstanbul 1969, s 26). 1919'da yayımlanan kitabın özgün adı "**Pontos Tarihi**"dir. 1998'deki Türkçe 2. baskının adı da "Pontus Tarihi").

*) Fransız Bitkibilimcisi **Joseph Pitton de Tournefort**, 1700'ün 23 Nisan'ında, yanında bir hekim ve bir ressamla **Marsilya**'dan bir gemiyle yola çıkar. Gerçek görevi, **Osmanlı Devleti**'ndeki madenleri, hastalıkları ve bu hastalıklarda kullanılan ilaçları araştırmaktır. **İstanbul**'dan deniz yoluyla **Trabzon**'a geçer. Oradan da **Erzurum**, **Tiflis** ve **Ağrı Dağı-Izmir** çizgisi. Gezisi sırasında **Paris**'e raporlar (mektup) yollar. Bu gezide 1.356 bitki de toplar. Tournefort, 3 Haziran 1702'de Marsilya'ya döner. 1708'de ölür. Notları 1717'de iki cilt ve üç cilt olarak (Paris ve Lyon'da); 1718'de 3 cilt olarak Paris'te basılır (Relation d'un voyage du Levant). 1718'de **Amsterdam**'da (Hollanda) da yine Fransızca basılır. 1727'de mektuplarının tam (eksiksiz) baskısı yapılır. 1741'de de "A voyage into the Levant" adıyla **Londra**'da İngilizce olarak basılır. İçinde bitki resimleri de bulunan bu kitap daha sonra birçok dilde basılır. 2005'te de Steffanos Yerasimos'un hazırladığı **Türkçe** baskısı çıkar (Tournefort Seyahatnamesi). Türkçe baskıda **Karadeniz** yolculuğu kısa tutulmuştur ve Bijiskyan'ın yukarıda yaptığı alıntı yoktur. Fransızca ve İngilizce baskılarda Bijiskyan'ın sözünü ettiği kent "**Apana**" değil, "**Abono**" olarak geçiyor ve bu durumda "**Osmanlı donanması için urganlar**" ve "**tersane işlerine lüzumlu olan büyük miktarda kereste**" sağlanan yer "**Abana**" değil, "**İnebolu**"dur (bakınız "İnebolu Adı"). **Tournefort** İnebolu'da 11 gün kalır (5-16 Mayıs 1702).

Coğrafyaya ilişkin kimi internet sitelerinde "**Abana**"ya girince, "öteki adı **Apana**" tümcesiyle karşılaşılıyor. Örneğin **İsveç** "Calle" kuruluşunun ayrı haritalarında **Abana** ile **Apana**'nın yeri tam (41.9833 enlem; 34.0333 boylam) olarak örtüşüyor(*).

*) **Calle**'nin 2004 sonunda güncellenen internet sitesinde "**Apana**"ya girince ("öteki adı **Abana**" notuyla) yalnızca **Abana** karşımıza çıkıyor "**Abana**"yı arayınca da (öteki adı "**Apana**" diyor. (www.fallingrain.com/world/TU/37/Abana.html) Bu sitede **Abana**'ya yakın yerlerin uzaklıkları da (mil olarak) gösterilmiş: **Yakaören** (1.3), **Giregöz** (1.8), **Hacıveli** (1.8), **Harmason** (0.7), **Bozkurt** (1.6) ve **Sınarcık** (1.6). Bunun gibi, **National Geographic**'in sitesindeki "**Apana**"ya girince, karşımıza "**Abana**" çıkıyor. Buradaki "**Yakaören**" "**İlişi**"dir. "**İlişi**"nin adı 1963'ten 2013'e dek (50 yıl) "**Yakaören**"di. Bu adın (Yakaören) "**İlişi Burnu**"nun adı olan "**Yaka Burnu**"ndan esinlenerek verildiğini sanıyoruz.

Çoğu **Batı** kaynaklı olmak üzere binlerce **Anadolu haritası** inceledik. Günümüz kimi **Kastamonu** haritalarında bile **Abana**'nın yeri (ya da ilçe sınırı) konusunda yanlışlıklar yapılırken bu eski **Anadolu** (kimi kez **Ortadoğu**) haritalarındaki yerleşme yerlerinin tam yerinde gösterilmesini bekleyemeyiz. Bu haritalar sonradan yapıldığından (İlkçağ'da-Ortaçağ'da harita bilgisi pek yok) yanlışlıkları doğal karşılamak gerekir.

Batı kökenli bu **Antik** ya da **İlkçağ** haritalarında **Apana** (Abana) yok, **Hacıveli** (Aeginetes) var. Apana'yı daha yakın tarihlere ilişkin haritalarda görebiliyoruz. Bu Haritaları yapılış tarihleriyle değil, gösterildikleri zamana göre ("tarih öncesi" gibi) değerlendiriyoruz.

Apana'yı (Abana) gösteren harita ve belgelerden kimilerine bakalım:

Henrich Kiepert'in Anadolu haritası (Berlin, 1877): C. **Kerembe** (Kerempe Burnu), **Merset** (Doğanyurt) **Ineboly** (İnebolu), **Apana** (Abana) ve **Ajandon** (Ayandon).

A. Chernomorsky ve B. Sukhum Abkhassia'nın Karadeniz Haritası (Map of the Black Sea): **Kerembe** (Kerempe), **Merset** (Doğanyurt), **Ineboly-Niopoly** (İnebolu), **Apana** (Abana), **Istifan** (İstefan).

1887'den Önce Türk Ermenilerinin Kuzeydoğu Sınırını (North Eastern Boundary of Turkish Armenia before 1887) gösteren bir harita: **Kerempeh** (Kerempe), **Fakoz** (İlyasbey), **Merzet** (Doğanyurt), **Kariani** (Kayran), **Zarpana** (Özlüce), **İneboli** (İnebolu), **Ereni** (Evrenye), **İlshi** (İlişi), **Apana** (Abana), **Kinolu** (Ginolu), **Ayandon** ve **Istifan**.

Kitabımızın kapağına aldığımız Richard Kiepert'in 1902-1906 yapımı **Küçük Asya** (Klein Asien) haritası (24 bölümden oluşan çok büyük boyutlu Türkiye atlası). Bu, bulabildiğimiz en ayrıntılı haritadır. **Göteborg** Üniversitesi'nin (İsveç) merkez kitaplığından kopyaladığımız bu haritada hem **İlişi**, hem **Harmason**, hem **Apana**, hem de **Aeginetes** (Hacıveli) var. Bu haritada **Pazaryeri** (Bozkurt) ve **Çatalzeytin** de var.

Kurtuluş Savaşı'nda ordumuz bu haritadan da yararlandı.

Toktamış Ateş (İstanbul, 1944):

"..Savaş sonrasında (Başkomandanlık Meydan Savaşı) **Çalköy**'de yanmış bir kağının üzerine ellerindeki **Kiepert** haritalarını açan **Batı Cephesi**'nin üç kumandanı Başkomandan **Mustafa Kemal**, Genelkurmay Başkanı **Fevzi Çakmak** ve Batı Cephesi Kumandanı **İsmet Paşa**, savaşın kazanıldığını ve **Yunan** ordusunun tüm gücünün kırıldığını saptadılar" (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ağustos 2005).

Fernand Maurette'nin Büyük Coğrafya Modern Atlası'nda (Grand Atlas de Géographie Moderne) Anadolu ve Suriye (Klein Asien, Syrien) haritası (1910): **Kerembe** (Kerempe), **Fakos** (İlyasbey), **Zarpana** (Özlüce), **Ineboli** (İnebolu), **Apana** (Abana), **Kinoğlu** (Ginolu), **Ajandon** (Ayandon) ve **Istifan** (İstefan).

Günümüzde de **Abana**'yı "**Apana**" olarak gösterenler var:

Örneğin **Encyclopedia Britannica** (1937), 8. ciltte **Enver Paşa**'yı şöyle tanımlar: "Genç Türkler'in Lideri **Enver Paşa** (1881-1922) **Karadeniz** kıyısındaki **Apana**'da doğdu" (s 629*). Daha birçok kaynakta olduğu gibi, İngiliz **Times** Gazetesi'nin internet sitesinde de "1908 Genç Türk İsyancı Lideri **Enver Paşa**"nın 1881'de **Apana**'da doğduğu belirtiliyor (2012). Bilgi yanlış (Enver Paşa Abana'da doğmadı). Önemli olan "**Apana**"nın "**Abana**" olarak algılanmasıdır (**Enver Paşa**'nın Abana ile ilişkisini "**Gagavuzlar ve Enver Paşa**" başlığı altında göreceksiniz).

*) "Enver Pasha (1881-1922), leader of the Young Turks, was born at Apana, on the Black Sea coast."

Collier's Ansiklopedisi'nde (1957) de durum böyle (s 375): "Türk Devlet Adamı ve General **Enver Paşa** (1881-1922) **Karadeniz**'deki **Apana**'da doğdu" (...Turkish statesman and general, was born at Apana on the Black Sea).

Eski **Batı** kaynaklarında **Abana** adı yok ama **Osmanlı** kaynaklarında var.

1895 (H 1313) **Kastamonu Vilâyeti Haritası**'ndan bir kesit. Bu Osmanlıca haritanın bir köşesine Fransızca olarak "Resimli 'Malumat Dergisi'nin ekidir(*)" yazılmış. 1895 konumunu gösteren bu haritada **Sinop** ve **Çankırı** (Kengiri) **Kastamonu**'nun birer sancağıdır. 1895'te **Ayandon** ve **İnebolu** ilçe, **Abana** bucaktır. Abana'nın sağında **Ginolu**, **Çatalzeytin**, **Ayandon**, **Istefan Burnu** ve **Ayancık**; solunda da **İlişi**, **Evrenye**, **Fener** ve **İnebolu** görülüyor. Bu haritada, bugün **Çatalzeytin**'e bağlı olan **Mamlay** (Kavakören) da var. **Kastamonu-Sinop** sınırı bugünkü gibi **Çatalzeytin**'den sonra ayrılıyor. Bozkurt Belediyesi'nden aldığımız bu Osmanlıca haritada **Bozkurt** (Pazaryeri-Perşembe) yok.

*) **İstanbul**'da Artin ve Fuat efendilerin çıkardığı ve başyazarlığını **Tevfik Fikret**'in (1867) yaptığı haftalık Malumat Dergisi, 1894-95 yıllarında 42 sayı çıktı.

1899 (H 1317) tarihli Ortadoğu (**Umum Memalik-i Mahrusa Şahane**) Haritası. **Antalya Müzesi**'ndeki bu Osmanlıca haritada **Zarbana** (Özlüce), **İnebolu**, **Abana**, **Ginolu**, **Ayandon** ve **İstefan** var.

1907 (H 1325) **Kastamonu Vilayeti Haritası**: **İnebolu**, **Evrenye**, **Abana**, **Ginolu**, **Çana**, **Zeytin**(*), **Ayandon**, **İstefan** ve **Ayancık**. İçerlerde de **Sinciros** (Sarıçiçek) ve **Mamlay** (Kavakören). Kastamonu-Sinop sınırını **Haciveli Çayı** olarak gördük. **Sinciros Sinop**'ta (Ayancık) kalıyor.

(*) Bu Osmanlıca haritayı okuttuğumuz kişiler "**Çatalzeytin**"i "**Çana**" ve "**Zeytin**" (iki ayrı yer) olarak okudu. Çana, Çatalzeytin ile **Ginolu** arasında görülüyor. 20 Haziran 1887 (16 Ra 1305 H) tarihli Osmanlı arşivinde de "**Çatal**" ve "**Zeytin**" ayrı ayrı yerleşim yeri olarak belirtiliyor: "**Düyun-ı Umumiye** İdaresi tarafından **Kastamonu**'da, **Cide**, **Ünye**, **Bolu** sahillerinde ve **Abana**, **Çatal**, **Zeytin** ve **Kıran** nam mahallerde birer **tuz anbarının** açılması gerektiğinin **Kastamonu**'dan bildirildiği" (Dosya 1467, Gömlek 44, Fon: DH.MKT).

1584'te "**Doğu Seferi**"ne çıkan **Vezir-i Azam Özdemiroğlu Osman Paşa**, kış nedeniyle bir süre **Kastamonu**'da kalır. Parası ödenmek üzere, "**Zeytün Kadısı**"ndan "asker için yüzer batman yağ ve bal" istenir (Ferhat Kütüklü-Kamil Tunoğlu, Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kastamonu, İstanbul 2012, s 50).

1912 (H 1330) tarihli **Kafkasya, İran ve Anadolu Haritası**. Diyarbakırlı Hattat Azmi'nin yapıp, İbrahim Hilmi'nin yayımladığı bu Osmanlıca haritada **Zarbana** (Özlüce), **İnebolu**, **Abana**, **Ginolu**, **Ayandon** ve **İstefan** var.

Pazaryeri'ni (Bozkurt) 1912 (H 1330) tarihli el yapımı (ve yayımlanmamış) Osmanlıca bir haritada da gördük. "**Kastamonu Vilâyeti**" adlı bu harita **İstanbul** Büyükşehir Belediyesi'nin **Taksim**'deki **Atatürk Kitaplığı**'ndadır. Haritada **Pazaryeri**, **Çatalzeytin** ve **Harmason** da var: **İnebolu**, **Evrenye**, **İlişi**, **Harmusun**, **Abana**, **Pazaryeri**, **Çatalzeytin**, **Ayandon** ve **İstefan**.

Kastamonu Jurnal Defteri 1252-53 (1836-37):

"18 Şaban 253 (29 Temmuz 1837): Üsküdar'a (İstanbul) tabi Balıkçıoğlu Hanı'nda sakin, rakam 29, sinni 45, **Abanalı**, sarı bıyıklı Kayıkçı Ömer bin Veliyyüddin fi 27 Receb 253 (31 Temmuz 1837) tarihiyle Dârü'lhilâfeti'l-aliyye mahkemesi râhrastı olan **Kastamonu**'dan doğru **Abana**'ya azimet şud" (Kastamonu Jurnal Defteri, s 354, Ankara 1998*).

*) Bu yapıttan bir başka alıntıyı bugünkü dille veriyoruz: "Osmanlı İmparatorluğu kayıkçı erlerinden **Abanalı**, az bıyıklı Mehmet, 25 Recep 1253 (29 Temmuz 1837) tarihinde Halife Yüksek Mahkemesi yazılı izniyle **Kastamonu** üzerinden **Abana**'ya hareket etmiştir."

Deniz Kaymakamı **Ahmet Rasim**'in (Barkınay) 1930 baskılı "**Karadeniz Sevahili**" (Karadeniz Kıyıları) adlı kitabında (1923) **Abana** ile **Apana** tek bir yer olarak gösteriliyor. Kitapta "**Abana**"dan sonra bir ayrıç açılarak "**Apana**" yazılıp, enlem-boylam sayıları verildikten sonra şöyle deniliyor (bugünkü dille):

"Adı ile anılan derenin kıyısında bir köydür. Doğusunda 2,5 mil uzaklıkta ve **Hinoğlu**'nun (Ginolu) 5 mil batısında **Haciveliolu İskelesi** vardır"(*).

*) İsmail Hakkı Şener'in kitabındaki "**Türkiye Coğrafyayı Sahilisi Karadeniz Sevahili**" adlı bu yapıttın (Harita Umum Müdürlüğü Deniz Şubesi Müdürü Dz Kaymakamı **Ahmet Rasim**, Büyük Erkânıharbiye IX Deniz Şubesi, 1930) dili çok eski. **Abana**'yı "**köy**" olarak gösteriyor. Abana 1930'dan önce en son 1916'da az bir süre köydür. Bu yapıtta **İnebolu** anlatılırken "Mukaddema inşasına başlanmış bir mendirek"ten (ilk aşamasının yapımına başlanmış bir liman) söz ediliyor ki, zaman 1900 dolaylarıdır (1890'dan eski olamaz). Kitaptaki anlatım şöyle: "**Abana (Apana)**. Arz: 41.59.00, tul: 34.01.30. / Namına muzaf derenin kenarında bir karyedir ve sahilde bir minaresi görülür. Şarkında 2,5 mil mesafede ve '**Hinoğlu**'nun 5 mil garbinde '**Haciveliolu**' İskelesi vardır ki, rehberi deryada yalnız '**Oğlu İskelesi**' diye muharrerdir (ki, **Rus** haritalarını hini tercümede **İngilizlerin** bunu '**Hacıbeli**' tarzında okuyarak lisanlarına naklettikleri anlaşılmaktadır. Çünkü, bildiğimiz 'b' harfi **Rusçada** 'v' harfidir) ve bu iskelenin biraz açığında ve sahile merbut bir kaya mevcuttur. **Abana**'nın garbinde 1,5

mil mesafede 'İliş' veya 'ilki' mevkii mevcuttur" (s 85). Buradaki "İliş" ya da "İlki" denilen yer, bilindiği gibi "İlişi"dir.

Yine İsmail Hakkı Şener'in kitaplığındaki "**Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme**" adlı yapıtta (Yusuf Halaçoğlu, PTT Genel Müdürlüğü Yayını, 2002), İlişi ya da Harmason'un eski bir adı olabilecek "**Rûşen**" sözcüğü geçiyor: "...İskele-i İnebolu, İskele-i Evranye (Evranye), İskele-i Rûşen, İskele-i Abana, İskele-i Kinolu, İskele-i Ayandon..." (s 148).

Y Doc Dr Rahmi Çiçek, Kurtuluş Savaşı başlarında Trabzon'dan gelecek silahlar için Sinop-İnebolu arasında belirlenen kimi iskelelerin adlarını yazıyor:

"Bunlar Çatalzeytin, Kulu, Kuga, Haciveliöglü, Abana, Eğlişi, Poyrazlar, Manastır, Evrusta, Ilıca, İsmail Reis ve Darphane iskeleleridir. Bu iskelelerin güvenliği için Darphane ve Evrusta'da birer karakol inşa edilmiş, İsmail Reis, Manastır, Eğlişi, Haciveliöglü ve Kulu'da karakol inşaatına başlanmıştır" ("Ankara Hükümeti'nin Dünya'ya Açılan Kapısı: İnebolu-Ankara Yolu", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt 5, Sayı 20, Yıl 1997, s 407).

Özetleyelim:

İlk yerleşim yeri Haciveli'dir (Aeginetes). Haciveli, bugünkü Abana'yı da içine alıyordu. Kimi kaynaklarda Haciveli ile Abana (Eginetis-Apana) tek bir yer olarak gösteriliyor. Dahası, Ezine Çayı'nın adı da Haciveli'dir (Aeginetes). Bir kaynakta da Haciveli ile Harmason (Aeginetis ve Aildun) tek bir yer olarak gösteriliyor(*).

*) Bu sayfamızda gördüğünüz bu J. B. B. D'Anville'in 1794 yapımı "Küçük Asya" (Asia Minor) haritasında Ezine Çayı'nın adı da Aeginetis'tir.

Abana büyümeye başlayınca "Apana" olarak Batı kaynaklarındaki yerini aldı. Bölgemiz Türklere geçince "Apana" adı "Abana"ya dönüşüyor (ama, geçtiğimiz ve ilerleyen sayfalarda birçok örneğini göreceğimiz gibi, Batı kaynaklarında daha uzun yüzyıllar Apana olarak kalıyor).

James Wyld, "Osmanlı İmparatorluğu ve Karadeniz"i konu alan "Coğrafya ve Deniz Coğrafyası Üzerine Notlar" (Geographical & hydrographical notes) adlı çalışmasında (Londra 1854) Apana'yı şöyle tanımlar:

"Apana: Ginolu Burnu'ndan 8 mil uzaklıktaki bir akarsuyun ağzında bir köydür. Burada gemi yapılır ve kereste yüklenir" (s 99).

"Apana"nın "Abana"ya dönüşmesinin nedeni açık:

Candaroğulları ya da Osmanlılar bölgemizi sınırlarına kattıkça yerleşim yerlerinin adlarını belirlemek (yazıya geçirmek) gündeme geliyordu. Bu adların Yunanca, Latince ya da öteki Batı kaynakları yerine Arapça kaynaklardan alınması bu sonucu doğurdu (o dönemde Doğu, bilim ve teknikte Batı'dan ileri idi). Doğrudan Batı'dan da alınsa, yazı dilimiz Arapça olduğundan sonuç değişmeyecekti. Arapçada "p" sesini simgeleyen tilcik (harf) yok. "P"ler de "b" ile yazılıyor. Bu nedenle Apana, Türkçeye Abana olarak aktarılmıştır(*).

*) 10. yy'da Müslüman olan Batı Türkleri, Uygur yazısını bırakıp Arap abecesine geçti (Orta Asya ve İran'dakiler daha çok Farsça'yı seçti. Baykal Gölü'nden Macar ovalarına dek 10 değişik Asya abecesi kullanıldı). 13. yy'dan önce Apapça, Osmanlı Devleti'nin "resmi dili" durumuna geldi. Ama 15. yy'ın sonlarına dek Uygur yazısı da kullanıldı. Örneğin Fatih Sultan Mehmet, 1473'te Uzun Mehmet'i (Akkoyunlular) yenince, Doğu Anadolu'daki beylere utkusunu Uygur abecesiyle ve Türkçe olarak duyurdu. Türk yazın dili özellikle 15. yy'dan sonra Arapça ve Farsçanın etkisinde kaldı. Örneğin Yavuz Selim ve Kanuni Süleyman, Türkçenin yanı sıra Farsça da şiirler yazdılar. Arapça abece p, g, ç, ü, ö gibi Türkçe sesleri karşılayamıyordu. Buna çözüm olarak, Farsçadan da esinlenerek, kimi tilciklere ek "im"ler konuldu. Örneğin Arapçada tek noktalı olan "b" (ب), 2 nokta daha eklenince "p" (پ) oldu. Bu karmaşık abeceye sonradan "Osmanlıca" denildi.

Ersin Yılmaz (bilgisayar programcısı, 1972):

"Abana'da ilk internete giren Özcan Ünal'la (Yılmaz, 1960) benim. Yıl 1996. O zaman "www.abana.com"u boş buldum ve aldım. 2001'de de "www.abana.net"i aldım. Bunu geç almamın nedeni, dolu olmasıydı (başkasındaydı). İzledim ve

güncellenmediği için süresi dolunca aldım. 1999'da 'abana com'u, 'abana org'un (Kuzey Amerika Demirciler Birliği) web yapımcısı istedi. Yöneticisi istemiş. Ben o zaman çok yüksek bir para (yıllık 10.000 dolar) istedim, anlaşılmadı. Birkaç kez görüştük, olmadı. 2003'te cep telefonuma **Amerika**'dan bir mesaj geldi. Aradım, bir internet kuruluşu "abana net"i istiyordu. **Türkiye**'de **Abana** adlı bir kent olduğunu söyleyince şaşkınlık. Abana'nın fotoğraflarını internette ilk yayımlayan (1996) da benim" (özel söyleşi).

Türkân Peker Akkartal (Nurettin Peker'in Kızı) "**Haciveli**" adını şöyle açıklıyor:

"**Osmanlı**'nın **Ruslarla** yaptığı savaşlardan faydalanan **Venedik** ve **Cenevizlilerden** geri kalanlar, korsanlık yaparak bu kıyı kalalarına ve halka rahat vermiyorlardı. **Aeginetes Kalesi** (Haciveli) de sık sık saldırıya uğrayan kalelerden biriydi. Kale, maloz taşlarından yapılmış üç burçlu duvarlara sahipti. Kalenin kurtarılması için **Devrekânili** âyandan (büyük toprak ağası) **Hacivelâ Ağa** görevlendirilir. **Hacivelâ Ağa**, **Horasan**'dan gelip **Devrekâni**'yi ele geçiren **Kurt Şeyh**'in soyundandı. **Hacivelâ Ağa** bu kaleyi ele geçirdikten sonra, bölgeye adını vermiştir. Zamanla isim '**Haciveli**' olarak yerleşmiştir. Uzun yıllar kale komutanı olarak **Haciveli**'de yaşamıştır. **Hacivelâ Ağa** çok dirayetli bir komutandı. Bölgedeki korsanlara göz açtırmadığı gibi, **Devrekâni**'ye kadar uzanan bölgede, köyleri basan eşkıyaları da etkisiz hale getirmişti. **Siyelik**'teki tarlayı o satın almıştır. Bu tarla ileriki yıllarda tasarruf (kullanma) yoluyla **Abana**'daki **Jurnallar**'a geçmiştir. **Hacivelâ Ağa**'nın evlilikler yoluyla **Haciveli**'de bağı oluşmuştu. **Haciveli**'deki görevi sona erince tamamen **Devrekâni**'ye çekildi. Orada daha çok toprak satın alarak yerleşik düzene geçti. Topraklarını çocukları arasında paylaştırdı. **Hacivelâ Ağa**'nın ölümünden sonra çocukları çeşitli yerlere göç ederek yerleşiyorlar. **Haciveli**'de **Atayurtlar**'a dayanan bir bağları kalıyor. Sülalenin bir kolu da **Evrenye**'ye yerleşiyor. **Hacivelâ Ağa**'nın Oğlu **Hüseyin** 'ağallık' ve 'âyanlık' fermanıyla **Evrenye**'ye gönderiliyor. İleriki zamanlarda **Devrekâni**'deki hissesini takas yoluyla bir **Evrenyeliye** vererek, kendisi tamamen **Evrenye**'ye yerleşiyor. Bu aile daha sonra denizciliğe yöneliyor. **Çanakkale** ve **İstiklâl** savaşlarında çok yararlıklar gösteriyor" (Mehmet Çelikbaş, Karadeniz'e Kafa Tutanlar, İstanbul 2015, s 13-14).

Haciveli İlkokulu Öğretmeni Selahattin Ketenci:

"Çevrenin en eski yerleşim birimlerinden olan **Haciveli**, adını '**Hacı Velo**'dan alarak '**Haciveli**' olmuş ve zamanla '**Haciveli**'ye dönüşmüştür. **Hacı Velo**, bugünkü **Kadıyusuf Köyü**'nün '**Haciveli Mahallesi**'nden olup, denizcilikle uğraşmış. Söylentiye göre, **Hacı Velo**'nun 18 oğlu ve 18 gemisi varmış. Bir gün **Kadıyusuf**'tan **Haciveli**'ye inerken, denizde demirli bulunan 18 gemiye bakarak öğünmüş: 'Bundan böyle yoksulluk görmeyeceğiz!' Ama 18 geminin de batarak, tüm oğullarının boğulmasıyla bu öğünmenin cezasını çekmiş. Geçim sıkıntısına düşüp, ekmeğe gereksinimi olmuş. **Kadıyusuf**'tan **Haciveli**'ye çıplak ayakla iner, caminin arkasında çarıklarını giyer, **Abana**'ya öyle gider olmuş" (Abana Gazetesi, Mart 1990).

Hayati Tahsin Yılmaz (Abana Belgeseli, 2, baskı çalışması)